

På trappans första steg

Etnologen Fredrik Schoug har publicerat en studie om doktoranders och nydisputerade forskares erfarenheter av den akademiska karriären¹. Publikationen är en slutrapport för det svenska projektet "Karriärstrategier i den nya högskolan" och är tänkt som underlag för det i Sverige pågående förändringsarbetet vid universitet och högskolor genom att öka kunskapen om den yngre forskargenerationens villkor. Schoug har för sin studie intervjuat 68 doktorander och nydisputerade doktorer inom etnologi, litteraturvetenskap, sociologi och statsvetenskap vid universiteten i Lund och Umeå. I boken redogör han för deras erfarenheter och inställning till det akademiska livet mot bakgrund av olika centrala frågor i den pågående högskoledebatten.

En faktor som har stor inverkan på forskarnas karriär och som bör hållas i minnet vid läsning av boken är den högskolereform som genomfördes i Sverige 1998. I och med denna reform hålls fakulteterna ansvariga för doktorandernas försörjning, vilket

har reducerat antalet antagna doktorander. Samtidigt önskar man effektivisera genomströmningen med en studietid på fyra år. Det svenska högskolesystemet har således utsatts för hårda effektiviseringsåtgärder och eftersträvar ett stegrat produktionstempo i forskarutbildningen.

Boken är indelad i fem större kapitel. Det inledande kapitlet heter "Vägar till och från akademien", och behandlar högskolornas och forskarnas förhållande till det omgivande samhället, hur forskarna förhåller sig till den tredje uppgiften och till den egna utbildningen. Schoug konstaterar att väldigt få doktorander har ett instrumentellt förhållningssätt till sin forskarutbildning, det vill säga att de skulle se utbildningen som förberedelser för ett arbete i det omgivande samhället. Majoriteten ser avhandlingskrivandet som starten på en akademisk bana, ett sätt att etablera sig som forskare och universitetslärare. Vissa doktorander kan dock byta åsikt i denna fråga, men Schoug menar att forskarnas beslut att söka sig till sysslor utanför den akademiska världen i regel beror på besvikelse inom akademien och inte på att den yttre världen ter sig som lockande.

¹ Schoug, Fredrik: *På trappans första steg. Doktoranders och nydisputerade forskares erfarenheter av akademien*. Lund: Studentlitteratur 2004. 213 s.

Kapitlet "De effektiva lärjungarna" tar i sin tur upp de konsekvenser som antagningsreformen och effektivitetskraven resulterat i. Enligt studien välkomnar många doktorander reformen, men de upplever ändå det som svårt att leva upp till kraven på högre genomströmningstakt utan att detta skulle ha inverkan på forskningens kvalitet. Det efterfrågas således förändringar i utbildningsformerna för att effektiviseringen på riktigt skulle kunna verkställas.

I kapitlet "Betydelsefull forskning och obetydliga forskare" redogör Schoug för doktorandernas och de nyligen disputerades syn på sin forsknings relevans. Högskoledebatten betonar ständigt forskningens stora samhälleliga betydelse, men i själva verket är humanisternas och samhällsvetarnas externa kontakter få. De flesta av de intervjuade verkar hellre ha den uppfattningen att deras forskning har mest betydelse för dem själva och den närmaste kretsen. Det upplevs dock som viktigt att även få erkännande av forskarkollegerna, speciellt av dem på högre nivå.

Följande kapitel heter "Vetenskapssamhället som konkurrenssystem" och behandlar den meritokratiska tävlingen inom den akademiska världen. Schoug har observerat att på lägre nivåer i forskarsamhället upplevs konkurrensen ge upphov till orättvisa, medan längre hunna forskare på högre nivå ofta upplever konkurrensen som stimulerande och som en nyckel till hög kvalitet på forskningen. I regel upplevs intellektuell konkurrens som mer positivt än konkurrensen om tjänster och forskningsresurser. Den senare ger lätt upphov till missnöje och känslor av orättvisa, inte minst bland de ofinansierade doktoranderna, som hamnar att fullfölja sin forskarutbildning ur en mer marginaliserad position. Enligt Schoug är det just de ofinansierade forskarna som åsidosätts i konkurrensen om doktorandtjänsterna som intar en mer kritisk hållning mot den egna institutionsmiljön och forskarvärlden i stort, medan de som lyckas skapa sig en karriär inom universitetsvärlden i och med sina framgångar får allt mer förtroende för akademien.

Slutligen dras resultaten av utredningen samman i kapitlet "Karriärer i högskolan", där Schoug ser på hur hans resultat förhåller sig till övriga undersökningar om bl.a. forskarutbildningen, och även tar upp könets betydelse för erfarenheterna inom forsk-

ningssamhället. Vidare diskuterar han här ytterligare relationen mellan politik och forskarsamhälle och hur den rådande högskolepolitiken förhåller sig till resultaten av denna undersökning. Han hävdar att de problem som uppdragats inte enbart beror på yttre krafter utan att de också har förankring i universitetsvärldens kultur och struktur och därmed har att göra med dess interna maktkamp.

Det som väckte min uppmärksamhet var alla de negativa erfarenheter som doktoranderna kunde konfronteras med under sin forskarutbildning. Kampen om att få doktorandtjänster och erkännande av forskarsamhället i kombination med kraven på högt tempo krossar myten om ett av akademisk frihet präglat forskarliv som huvudsakligen är intellektuellt stimulerande. I skenet av detta blir bilden av den akademiska karriären den att forskarutbildningen är en slags elitsyssla där enbart de mest framstående forskarna som får uppbackning av institutionsledningen har möjlighet att utmärka sig, göra karriär och njuta av såväl finansiering som vetenskapssamhällets erkännande. Övriga doktorander erfar i sin tur osäkerhet och marginalisering, vilket i sin tur ökar benägenheten att kritisera akademien och istället blicka utåt i önskan om bekräftelse. Att informanterna begränsar sig till vissa humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen inom två universitet väcker naturligtvis frågan huruvida ett bredare undersökningsmaterial skulle ha gett liknande resultat eller om erfarenheterna skulle varierat på andra håll.

Det är intressant att få inblick i andra forskares erfarenheter av sin karriär. Å ena sidan kan boken i och med de negativa erfarenheter som skildras kanske verka avskräckande för unga doktorander eller sådana som funderar på att inleda en karriär inom den akademiska världen, men å andra sidan visar studien att de forskare som emellanåt tvivlar på sin forsknings betydelsefullhet eller sina möjligheter till framgång inte är ensamma med sina tankar. Boken kan således ses som nyttig läsning såväl för de ansvariga för utvecklingen av universitetens forskarutbildning som för doktoranderna själva.

Anne Maria Niemi